

Ruard Ganzevoort over pastorale begeleiding tijdens levensloop: ‘Levensverhaal van mensen als uitgangspunt nemen’

Emmanuel van Lierde

Interview in *Tertio* 381, 30.05.2007, p. 13.

Ruard Ganzevoort is professioneel bezig met crisisverwerking, seksueel misbruik en het gebruik van verhalen in de pastorale. Over de rol van verhalen in religie schreef hij het boek *De hand van God en andere verhalen*. Binnenkort verschijnt zijn leerboek voor de pastorale zorg: *Zorg voor het verhaal*.

Voor mensen in onze westerse cultuur lijkt het almaar moeilijker hun levensverhaal een eenduidige en gestructureerde samenhang te geven. Biografieën verlopen niet langer volgens traditionele en voorspelbare levensfasen, maar veranderen in open en flexibele levensprojecten. Het individu bepaalt meer dan vroeger zijn eigen identiteit. De kerk besteedt vooral aandacht aan de begeleiding van mensen in de traditionele levensfasen. In de huidige situatie rijst evenwel de vraag of een dergelijke benadering voldoende voeling heeft met het individuele levensverhaal en de gefragmenteerde levensloop. De pastorale theoloog Ruard Ganzevoort, hoogleraar praktische theologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en aan de Theologische Universiteit in Kampen, pleit daarom voor een pastorale die aansluit bij het levensverhaal van mensen. *Tertio* sprak hem in de marge van een recente studiedag van het Academisch centrum voor praktische theologie van de KU Leuven.

Schiet een pastorale die mensen alleen begeleidt in de traditionele levensfasen, tekort?

„De vanzelfsprekendheden zijn weggevallen. Mensen leven niet meer volgens de klassieke patronen van hun familie of van de maatschappelijke klasse waaruit ze voortkomen. Er zijn meer mogelijkheden in het vormgeven van relaties en in de opleiding die je kiest. Dat heeft gevolgen voor de parochiepastorale. Mensen wonen niet meer hun hele leven in dezelfde parochie. Ze doen hooguit een korte periode of voor een aspect uit hun leven een beroep op de kerk. De kerk wil evenwel een totaalaanbod geven, ook aan wie maar af en toe langskomt. Daardoor heeft ze het moeilijk met mensen die eenmalig een service vragen, zoals een doopsel of een kerkelijk huwelijk. De kerk moet zich leren verhouden tot een meer gefragmenteerd leven en de gedeeltelijke religieuze behoeften van mensen. Het werkt niet meer om iedereen van wieg tot graf in de kerk te houden.”

Helpen Bijbelse verhalen het eigen levensverhaal te duiden?

„Bijbelverhalen hebben drie functies in het leven van mensen. Ze zijn expressief. Ze reiken woorden aan voor wat we zelf ervaren. Denk aan een lijdende die zich in Job herkent of beseft dat Jezus het ook niet gemakkelijk had aan het kruis. Door die verhalen kan ik mijn eigen verhaal uitdrukken.

Ten tweede zijn Bijbelverhalen congregatief: ze verbinden me met anderen. Ik sta in een gemeenschap en ben ingebed in een hele cultuur. Ik ben niet overgeleverd aan mijn eigen verhaal, er is een ruimer verband. Dat doorbreekt de eenzaamheid. We zien dat sterk bij bekeringsverhalen.

Tot slot zijn Bijbelse verhalen ook evocatief. Ze roepen iets wakker in mij, ze komen naar mij toe als verhalen die anders zijn dan mijn verhaal en doorbreken mijn eigen logica. Denk aan iemand die zelf materieel is ingesteld en die het verhaal van de rijke jongeling hoort. Gelijkenissen werken vaak confronterend.”

Kan de beeldspraak uit diverse religieuze verhalen botsen?

„Binnen religieuze tradities vind je botsende verhalen. De Bijbel is geen logisch samenhangend geheel over wie God is. Is God vreedzaam of gewelddadig? Beide beelden komen voor en het Bijbelse volk Israël worstelt daarmee. Je ziet dat ook in de islam. Is het een vreedzame of een gewelddadige godsdienst?

Ik beschrijf het geloof en de werkelijkheid graag als een strijdtoneel. Nemen we het voorbeeld van de blasfemie. Kwetst een blasfemische uitspraak mijn gevoelens als gelovige of tast het Gods eer aan? Voor politieke meningen slaan we elkaar de hersenen niet in, maar als het gaat over religie zijn mensen niet in staat hun eigen standpunt te relativiseren. Dan is een conflict dichtbij. Welke rol hebben conflictueuze verhalen in het leven van individuen?

Homoseksualiteit is een ander voorbeeld. Dat wordt binnen de grote protestantse kerk getolereerd. Ook al is men het niet eens met homoseksuelen, het is een privézaak. Maar het onderwerp komt weer ter discussie door de zegening van homokoppels. Dat raakt de gemeenschap en ook God zelf doet iets in het ritueel. Het is niet langer de zaak van twee individuen. Zo zien we in de anglicaanse kerk dat verhalen over dat onderwerp met elkaar botsen.”

Welke invloed hebben populaire media op de identiteitsconstructie?

„Zowel de film als de populaire cultuur is voor veel mensen een bron van religieus materiaal, veel meer dan de gelovige traditie. De waarden van jongeren worden meer gevormd door Clouseau dan door de kardinaal. Die invloeden spelen een grote rol en dat moet theologisch worden doorgedacht. We moeten zelf thuis komen in die populaire cultuur en kijken wat daar de boodschap van is. Kunnen we aanknopen bij die boodschap of botsen onze verhalen? Welk mens- en wereldbeeld komt naar voren in de populaire cultuur?

Ik kijk bij films bijvoorbeeld naar het numineuze, dat wat groter is dan wijzelf. Soms is dat de ultieme schoonheid, maar het grootse kan ook duivels worden uitgebeeld in thrillers en horrorfilms. Meestal wordt in films het gevaar overwonnen. Het is een strijd tussen goed en kwaad, waarbij het kwaad evenwel nooit helemaal wordt uitgeschakeld. Het blijft ergens op de achtergrond sluimeren

en de dreiging kan opnieuw opduiken. Dat maakt een vervolgfilm mogelijk. Het happy end van films is wel een hoopgevende boodschap, een 'evangelie'."

Is het levensverhaal wel een betrouwbaar gegeven? Mensen veranderen de kijk op hun eigen leven geregeld vanuit nieuwe ervaringen.

„Het levensverhaal is het enige wat we hebben. Het is niet betrouwbaar als objectief historisch gegeven, maar mensen leven wel met dat geconstrueerd verhaal. Het vertelt hoe ze in het leven staan. De kijk die iemand heeft op zijn jeugd, zegt vaak meer over het heden dan over die jeugd zelf. Je kunt je niet onttrekken aan de feiten, anders wordt je leven een illusie. Maar het is vooral de betekenis die aan de feiten wordt gegeven, die van belang is. Daarmee vormen we onze identiteit.

Heeft het voor de pastoraal wel zin op zoek te gaan naar de echte feiten achter het verhaal? Juridisch kan dat van belang zijn, maar voor de pastoraal is het belangrijker hoe iemand naar zijn leven kijkt. Theologisch is dat ook zo. Onze opvattingen over God zijn door de tijd heen veranderd. Is God dan zelf veranderd? Over hoe God feitelijk is, kunnen we uiteindelijk weinig zeggen, maar onze verhouding tot hem verandert."

Versterken barsten in onze levensloop onze identiteit?

„Ik gebruik de term 'barsten' als metafoor voor trauma's. Onze levensloop is niet glad, er gebeuren dingen die we niet willen. Als er iets ingrijpends gebeurt, zakt de grond weg onder je voeten. Dan moet je je heroriënteren. Ingrijpende levensmomenten zijn keerpunten in de identiteitsontwikkeling. Het zijn breekpunten die de persoonlijkheid ondermijnen: 'Ik ben niet meer wie ik voordien was.' Maar tegelijk bouwen die keerpunten mijn identiteit op. Ze maken mij tot wie ik ben.

Niemand is blij met een trauma. Die barsten hadden er niet moeten zijn, want ze blijven een uiting van het kwaad of van onze kwetsbaarheid. Maar ondanks het kwaad groeien veel mensen door trauma's. Zoals Paulus zegt, moeten we het kwade ten goede keren, maar het kwaad zelf is niet goed. Het traumatische goedkeuren, gaat een brug te ver. Het feit dat je er iets van hebt geleerd, maakt je trauma nog niet goed.

Als je kind overlijdt, kan je daaruit leren en sta je anders in het leven. Ik heb het zelf meegemaakt. Ik zou nooit de pastor zijn die ik nu ben zonder die ervaring. Maar als ik de keuze zou hebben, zou ik de klok onmiddellijk terugdraaien. Het hele leerproces is dat niet waard. Dat kwaad blijft kwaad, ook al kan het tot positieve groei leiden."

Hoe kan de pastor helpen trauma's te verwerken? Dreigt geen verwarring te ontstaan tussen de pastor en de psycholoog?

„Belangrijk is met mensen te zoeken naar betekenis, naar herstel van hun autonomie na het trauma, en de machteloosheid en de zinloosheid te doorbreken. De pastor kan daarbij helpen, net als lotgenoten, omstanders of therapeuten. De

pastor treedt wel op vanuit een eigenheid: vanuit de zinvraag die ook aan God raakt.

De pastor en de psycholoog lopen wel eens in elkaars vaarwater. Wat vanouds de taak van de pastor was, is nu opgedeeld. De psychologie ontwikkelde zich op een plek die eigen was aan het pastoraat. Het is flauw nu te vragen wat de pastor nog komt doen in instellingen. Eigenlijk heeft de pastoraal een oudere competentie, maar ze moet zich wel voort bekwamen. Vroeger was het logisch dat er een vertegenwoordiger van de kerk was, daar werd niet over nagedacht. Nadien werd de taak van de pastor gespiegeld aan de psycholoog of de maatschappelijk werker. De uitdaging ligt in het verduidelijken van de eigen spirituele discipline. De pastor is niet langer een vertegenwoordiger van een kerk die een overtuiging komt uitdragen. Hij is een deskundige in het heilige, een reisleader die met mensen op weg gaat en die kan wijzen op de risico's. Die eigenheid zouden we voort moeten uitwerken.”